

**Т. Зарецька**

**ПОЛЬСЬКЕ НАСЕЛЕННЯ УСРР У 1920-ті роки:  
ПЕРЕХІД ДО РАДЯНСЬКОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ**

Невід'ємною складовою частиною історії української історії є історія окремих національних груп, які мешкали на її території. Народ України віддавна складався з українців, росіян, євреїв, поляків, німців, греків, вірмен та інших національних груп.

Польське населення було розпорошене по всій території України, 85 % його мешкало на Правобережжі. За даними неповного перепису 1920/1922 рр. поляків налічувалося 309,8 тисяч осіб, з них 53 % жили у Волинській губернії. Ці дані приблизні, оскільки частина поляків боялася заявити про свою національну приналежність, до того ж, частина переписувачів поляків записувала українцями. За переписом, також частковим, 1924 р., в Україні проживало 239,429 тисяч осіб польської національності, з них 31 672 – у Подільській, 16 133 – Одеській, 42 203 – Київській, 6 190 – Харківській, 100 407 – Волинській, 1 331 – Чернігівській, 30 370 – Донецькій, 21 307 – Полтавській, 8 818 – у Катеринославській губернії<sup>1</sup>.

У 20-ті роки в Україні серед польського населення мали місце міграційні процеси, відбувалася репатріація поляків після підписання з Польщею Ризького договору, їх переселення з прикордонних районів на схід та за межі України, Добровільно виїздило з України до Польщі в першу чергу міське населення, інтелігенція: вчені, письменники, журналісти, митці. Внаслідок цього Київ, як і деякі інші міста України, втратив польські традиції, польські заклади культурного та громадського життя. Зникли з його вулиць польські книгарні, видавництва, кав'ярні, клуби, польська розмовна мова.

На ставлення радянської влади до населення польського походження на початку 20-х років відчутно впливали події війни 1919-1920 років, перш за все, поразка червоної армії під Варшавою у серпні 1920 року. Більшовицькі гасла типу: „Ясновельможная Польша – последняя собака Антанты” та інші подібні „перли” радянської думки формували ставлення до поляків інших верств населення. А красномовні слова радянської співанки ново народженої пролетарської культури: „помнят псы атаманы, помнят польские паны конармейские наши клинки” виховували вороже ставлення до всього польського у широкий свідомості напівписьменних мас.

Протягом всього десятиліття радянська влада постійно нагнітала антипольські настрої. Польща подавалася як імперія абсолютного зла,

---

---

один з пріоритетних ворогів СРСР. Радянська преса, література, кінофільми, тощо розвалювали ворожнечу до західного сусіда і до поляків як нації. Радянські карикатури тієї доби на Другу Польську Республіку та її діячів можуть бути окремою темою історичного дослідження.

З іншого боку, після програної війни радянська влада не покинула спроб експансії на Польщу з метою створення Польської соціалістичної республіки. Польське населення Наддніпрянської України розглядалося як п'ята колона для цієї місії. УСРР відводилася роль польського національного полігону для здійснення цієї політики.

За даними перепису 1926 р. в Україні проживали 460,402 тисячі громадян польської національності, що становило 1,6 % населення республіки. В Україні налічувалося 60 % поляків, що проживали в Радянському Союзі<sup>2</sup>. Більша їх частина мешкала на селі. Проте під час проведення цього перепису було допущено багато помилок. Деяких поляків записували українцями. В польськомовну газету «Серп» надходило багато скарг від польського населення щодо хиб у проведенні перепису. Наприклад, невірно була переписана національність мешканців села Тинного Пулинського району Кам'янецької округи, населених пунктів Млаків, Ксаверівка, Гута-Яцковецька. Після надходження скарг комісія провела в цілому ряді сіл, де мешкало польське населення, повторний перепис. Так, у селі Майдан-Віньковецький перший раз було зафіксовано 1 105 жителів, з яких 463 (41,9 %) записані поляками, 624 (68,1 %) чоловік – українцями. Під час повторного опитування там виявилось 1 113 осіб, з яких - 791 (71,1 %) – поляки<sup>3</sup>.

Після повторного перепису в деяких місцевостях на початку 1927 року кількість польського населення в Україні дійшла 476,4 тисяч чоловік. Отже, з 29 млн. населення республіки близько півмільйона були поляками. Серед національних меншин займали третє місце після росіян та євреїв. В основному поляки заселяли західні прикордонні регіони республіки. У Волинській окрузі їх проживало 86,6 тисяч осіб (18,2 % від усього польського населення України); Шепетівській – 60,2 тисяч (12,6 %); Проскурівській – 58,5 тисяч (12,3 %); Бердичівській – 48,4 тисяч (10,2 %); Коростенській – 40,6 тисяч (8,4 %); Кам'янецькій – 30,2 тисяч (6,3 %), Київській – 26,1 тисяч (5,5 %); Тульчинській – 11,1 тисячі (2,3 %). Незначна кількість поляків мешкала у східних та південних округах 7 тисяч (1,4 %) у Харківській, 7,3 тисячі – у Дніпропетровській (14 %), 8 тисяч – у Білоцерківській (1,7 %), 5,2 тисяч – у Мелітопольській (1,1 %), 4,7 тисяч – у Херсонській (0,9 %). Більшість поляків жила у сільській місцевості – 377 688 осіб (80,3 %), і 98 747 (19,7 %) – в містах<sup>4</sup>.

Згідно з переписом 1926 року, в Україні проживало 30,1 % українців та 19,9 % національних меншин, з яких:

росіяни становили - 9,1 %,  
євреї – 5,4%,  
поляки – 1,6%  
німці – 1,4%.

У національних селах проживало 25,2 % польського населення, у змішаних селах – 54,1 %<sup>5</sup>.

Дослідження історії польського населення в УСРР має свою чималу історіографію, як українську так і польську. Радянську та українську історіографію найбільш вичерпно дослідила Л. Якубова у монографії присвяченій етнічним меншинам УСРР у тому числі і польській<sup>6</sup>.

Але поза увагою дослідників залишилися такі важливі теми, як повсякденне життя поляків, формування соціалістичного способу життя, формування нової психології, моралі, нової шкали цінностей, тощо. Треба зазначити, що саме питання повсякденного життя залишилося поза увагою дослідників.

1920-ті роки ознаменувалися переходом до радянського способу життя на теренах УСРР, треба зазначити, що радянським експериментом було охоплено всі верстви населення та всі національні групи. Польське населення, як і інші національні меншини мала свої національні і релігійні особливості, польські родини мали свої традиції, побутові особливості, в першу чергу – мовні. Але необхідно підкреслити, що польська мова не завжди була національною ознакою, частина поляків українізувалася (переважно це було на селі) та русифікувалася – у містах. Дослідження етнічних процесів серед польського населення дають цікаві дані, як, наприклад, частина населення вважала себе поляками – не володіючи польською мовою. Так само католицьке віросповідання часто-густо не було ознакою поляків.

З 1921 року починаються на території Наддніпрянської України радянський експеримент, який охопив і польське населення головна мета якого – побудова нового суспільства з новим економічним, державним устроєм, керівною функцією комуністичної партії, вихованням нової людини на основі утопічної комуністичної теорії. За задумом ідеологів комунізму ставилося за мету корінна зміна всіх сфер життя людини від духовної до матеріальної. Християнські духовні цінності норм поведінки такі, як не вбій, не вкради, не брешти, поважай ближнього, шануй і піклуйся про батьків і дітей та інші замінювалися на комуністичні – боротьба з незгодними, ворожнеча до іншого оточення, неприйняття альтернативного. Розпочався процес побудови соціалістичного суспільства, чи советизація населення всіх національностей, які мали нещастя опинитися на території захоплених більшовицькою

---

---

червоною армією в ході громадянської та загарбницьких війн. Поляки Радянської України також не оминули цієї жахливої долі.

Причому радянський експеримент над польським населенням УСРР проводився більш інтенсивно ніж в інших регіонах СРСР. Але треба відзначити, що польське населення протиставляло радянській національній політиці польську національну свідомість. Польські комуністи розпочали достатньо примітивно боротися проти польської національної самосвідомості. В першу чергу була розгорнута атеїстична войовнича кампанія. Цей напрямок політики виявився неефективним, подібно як і русифікаторська політика російського царату. Чим активніше партійні органи намагалися відірвати поляків від косячу, тим більш віруючими вони ставали. Польська людність ставала на захист ксьондзів, протестувала проти закриття храмів.

Найголовнішими релігійними святами для поляків були Різдво Христове та Великдень, тобто народження та воскресіння, саме в ці дати на неділю призначалися „воскресники”, дні оголошувалися робочими, у школах серед дітей проводилися атеїстичні акції, які ображали почуття віруючих.

Головними рисами радянської психології стає нетолерантність, ворожнеча, агресивність, хамство, неповага до будь якої не комуністичної думки.

Перше, що робила радянська влада у формуванні соціалістичного поляка - виховання ненависті до країни походження – у даному випадку Польщі. Протягом всього періоду 1920-х років радянська пропаганда носила войовничий антипольський характер.

Для проведення політики залучення польського населення у будівництві соціалізму радянською владою в УСРР створювався партійно-адміністративний апарат У квітні 1921 року почав діяти відділ з національних справ при Народному комісаріаті внутрішніх справ УСРР, а в серпні — Рада національностей при Народному комісаріаті освіти УСРР.

У 1924 році ліквідується відділ з національних справ НКВС УСРР й створюється Центральна комісія національних меншостей (ЦК НМ) при ВУЦВК з польською секцією. При радах працювали спеціальні польські відділи, секції, комісії.

Паралельно створювалися спеціальні органи для роботи з різними національностями і при партійних органах. Так, у 1921 р. було прийнято Положення про національні секції при партійних комітетах КП(б)У, підписане Ф. Коном і І. Куликом, у якому говорилося: «Для ведення агітації і пропаганди серед робітників і трудящих національних меншостей, для розробки і постановки перед партією і радянськими органами

питання партійного і радянського будівництва, у рамках партійних постанов, які випливають з побутових та культурних особливостей цих мас, і для виконання спеціальних завдань партійних органів можуть створюватися при організаціях КП(б)У секції національних меншостей»<sup>3</sup>.

При ЦК КП(б)У в 1921 році було створено Польське бюро, яке функціонувало до 1931 року. До його складу входили Конарський С.М. (завідуючий), Матушевський Ф.І., Свіонтек Е.Е., Рапорт Б.І., Свіонтек М.Л., Лонштейн І.Д. Діяли польське бюро при губернських партійних комітетах, зокрема, при Харківському, Катеринославському, Одеському, Чернігівському, Волинському, Подільському.

У листопаді 1921 року у Москві на третій конференції комуністів-поляків було прийняте рішення про відрядження комуністичних кадрів, які володіють польською мовою на Україні і Білорусь, для проведення радянської пропагандистської роботи серед польського населення.

Польбюро ЦК КП(б)У в своїх звітах про роботу серед польського населення у 1922 році визначало основне завдання „проникнення партійного впливу в товщу польського трудового населення”<sup>7</sup>.

Партійне комуністичне керівництво ставилося до поляків з великою підозрою, припускаючи, що більшість з них має неояльне ставлення до радянської влади. Тому в таємних циркулярах Польбюро давалася вказівка його місцевим підрозділам стежити за поведінкою польського населення та повідомляти про „вселякі контрреволюційні прояви на місцях”<sup>8</sup>.

Нова влада вводила обов'язково святкування нових пролетарських свят, в першу чергу річниць жовтневої революції.

У 1924 році була проведена загальна конференція Польбюро, у її матеріалах йдеться про досягнення у роботі серед польського населення у справі його участі у радянських процесах. „Досягнені значні результати по советізації...”, підкреслювалося у кожному розділі звіту. До повсякденного життя входила ще одна нова радянська риса – постійні звіти по постійні досягнення у всіх сферах життя, всіх верств та всіх націй у радянському будівництві.

Комісії, створені спеціально для контролю національного життя робили дослідження польського населення УСРР. Так у 1925 році партійна комісія проводила вивчення поляків правобережної частини України і у своєму звіті констатувала: щодо походження польського населення, то його можна поділити на три групи: перша – найчисельніша, нащадки тих, хто переселився на українські землі до 1772 року (шляхта і селяни); друга група – сільські робітники привезені землевласниками для роботи у власних маєтках, дехто з них з часом отримав землю; третя група – селяни–переселенці, приїхали 20-30 років тому з території

---

---

Росії, Польщі, спочатку масово переходили до православ'я , а зараз повертаються до католицизму<sup>9</sup>.

У 1925 р. комісія НКВС робила дослідження польського населення шляхом анкетування. Ним охопили міста та села Шепетівської, Житомирської і Коростенської округів. Своєрідний референдум з 21 запитання виглядав таким чином:

1. якою мовою послуговуються мешканці,
2. чи вживається в родині польська мова,
3. чи місцеві поляки розуміють польську мову,
4. чи вільно володіють польською мовою,
6. чи виховують дітей польською мовою,
- 7 який відсоток молоді вільно володіє польською мовою,
8. чи існувала у місцевості до 1917 року польська школа,
11. чи місцеве населення відрізняє національність від релігії,
14. якою мовою хотіли би послуговуватися в повсякденному житті,
15. чи вважаєте за потрібне володіти українською мовою, до речі всі анкетовані відповіли – так,
- 16.яке ставлення до польсько-радянської війни 1919-1920 рр.,
21. яке ставлення до національної політики радянської влади<sup>10</sup>.

Серед запитань були і - про ставлення до Червоної армії польського населення у 1920 р. та її вчинків відносно поляків, про участь у добровольчих формуваннях Польської армії, у 1930-х роках відповіді на питання подібного роду слугуватиме приводом для репресій.

Дослідження показали, що 75% поляків розуміють польську мову, стільки ж виховують дітей польською мовою, всі опитувані розуміють польську мову, поляками вважають того, хто відвідує костьол<sup>11</sup>.

У 1926 р. у своїй доповіді на засіданні політбюро ЦК КП(б)У „О работе среди римско-католического духовенства и польколоний” заступник голови ГПУ УСРР Карл Карлсон так характеризує польське населення, розподіляє його на три групи: перша – реакційно-шовинистична на чолі з ксендзами та реакційною частиною польської інтелігенції; друга – дрібнобуржуазна, до котрої належали мешканці міст; третя – селяни і робітники, „полностью зараженные религиозными и фанатическими предрассудками с идеологией польского патриотизма”. „Нашей задачей является полный охват национальных административных единиц на предмет их широкого и глубокого просвещения, выявления всех ненормальностей в их жизни и деятельности, изучение взаимоотношений духовенства и его влияния на эти административные единицы” – підсумовує радянський функціонер.<sup>12</sup>

Дослідження польського життя в Україні проводила і польська сторона, так в Варшавському архіві новітніх актів (AAN) збереглися різноманітні документи міністерства закордонних справ Польщі. Як приклад, секретар Польського генерального консульства Р.Незбжицькі у 1927 році після відвідування Вінниці зробив такі спостереження, які виклад у офіційному дипломатичному листі: на вулицях часто-густо чути польську мову, представників польської інтелігенції майже не має, а хто ще залишився, то за всяку ціну намагається виїхати до Польщі; навколо Проскурова багато польських сіл, їх мешканці ведуть боротьбу за збереження костьолів, на поляків чиниться комуністичний тиск, населення намагається зберегти свою польську автентичність<sup>13</sup>.

У 1926-1929 роках серед польського населення міст і сіл УСРР було розгорнуто ідеологічну кампанію пропаганди успіхів соціалізму в СРСР у зв'язку з підготовкою до участі у Всесвітньому з'їзді зарубіжних поляків, який було заплановано провести у польській столиці - Варшаві. Польські громадські організації – ініціатори проведення цього широко-масштабного міжнародного форуму мали на меті перш за все встановлення культурних зв'язків з поляками з різних країн світу під гаслом національної єдності. „Ми хочемо, щоб поляки, які проживають за кордоном, не втрачали зв'язків і духовних уз з вітчизною, ... не забували своєї культури, не втрачали віри в краще майбутнє, своєї національної польської суті. Зараз ми маємо можливість організувати співробітництво з вами на терені рідної батьківщини”<sup>14</sup> - підкреслювалося у зверненні організаційного комітету з'їзду.

Для проведення підготовчої роботи серед польського населення УСРР було спеціально створено Всеукраїнський громадський організаційний комітет, який почав активно проводити різноманітні заходи, які були забарвлені розпалювання ненависті та ворожнечі до сусідньої Польщі.

Початку кампанії передувала поява серії статей у радянській пресі. Так, наприклад, київська польськомовна газета „Серп” („Sierp”) зі своїх сторінок закликала взяти участь у з'їзді, називаючи його „організованим польською фашистською буржуазією” та використати його для викриття його контрреволюційної суті. „Необхідно, - писала газета, - щоб наша делегація викрила перед обличчям буржуазії, яка спирається на кривавий терор, пригнічення й експлуатацію робітничого класу і селянства. Поневолення національних меншин й запродажі Польщі закордонній буржуазії... Наша делегація розповість правду про СРСР, наші великі господарські й культурні досягнення, національну політику радянської влади, про наше соціалістичне будівництво”<sup>15</sup>.

---

Польському населення протягом цієї пропагандистської кампанії з боку компартійного керівництва пропонувалося під час зборів використовувати гасла: „Хай живе СРСР – фортеця світової революції й батьківщина трудящих мас всього світу”, „геть контрреволюційне гасло національної єдності”, „хай живе міжнародна солідарність трудящих в боротьбі за соціалістичну рівноправність”, „геть польську буржуазію, яка готує війну проти СРСР, пригнічує трудящі маси і національні меншини”, „лише при диктатурі пролетаріату в СРСР всі меншини, у тому числі й поляки користуються повною свободою й необмеженою можливістю культурного й господарського розвитку”<sup>16</sup>.

Збори, конференції польського населення проводилися в селах, на фабриках, підприємствах, навчальних закладах, готували їх та проводили за однаковим сценарієм спеціально створені комітети. Як правило, ці заходи включали в себе: доповідь по міжнародне становище, п'ятирічний план, інформацію про міжнародний варшавський з'їзд поляків, вибори делегатів, висунення їм наказів, збір добровільних внесків.

Важливими документами для дослідження повсякденного життя поляків є протоколи таких сільських зборів, котрі збереглися в українських архівах.

Пошовклі сторінки протоколу зборів мешканців села Мнихівка Смотрицького району Кам'янець-Подільської округи доносять до нас дух доби. Офіційно висунуті гасла звучать так у: „Хай живе єдність робітників та селян всього світу”, „Геть клер, який задурманює робітничі та селянські маси”, „Хай живе соціалістична Польща”. Протокол зборів села Шидлівці Чемировецького району закінчується ще більш войовничим та ворожим гаслом: „Геть фашистку Польщу!”, „Геть контрреволюційне гасло національної солідарності, яка має на меті поневолення трудящих мас”, „Хай живе СРСР – штаб жовтневої революції”. У протоколі зборів у селі Голоскове зафіксували таке – нині поляки мають усе: хати читальні, школи, свої господарства – це все нам дала радянська влада. „Ми заявляємо, що до кінця стоятимемо на захисті батьківщини. А батьківщина наша – це СРСР”. У селі Кутловець записали до протоколу такі незрозумілі слова одного з виступаючих: „З'їзд не поліпшує умови життя поляків за кордоном, про що свідчить напад польської армії на радянську Україну під час громадянської війни. Ця армія знущалася над селянами, грабувала, била, та й ще допускала до цього петлюрівців”<sup>17</sup>.

Не відставали від польських селян і мешканці міст, так, наприклад, члени Харківського польського клубу імені Варинського у протоколі зборів записали: „Ми, трудящі поляки, визнаємо за свою батьківщину тільки СРСР – єдину у світі пролетарську державу. Протестуємо проти українських і єврейських погромів в Польщі, проти національної і



класової дискримінації”. „Хай живе радянська Польща”, „Хай живе авангард пролетаріату Польщі – ПКП”, „Геть пілсудський фашизм”<sup>18</sup>.

Вивчення та дослідження документів тієї доби приводять до цікавих висновків про формування нового радянського способу життя, спроби виховати новий тип людини, яка вже не вміє думати, а діє тільки за вказівками компартійних поводитирів, повторюючи дурні, безглузді, войовничі гасла. Саме тоді у 20-ті роки на радянському просторі України входять у повсякденне життя подвійні стандарти, офіційне і неофіційне сприйняття подій і навколишнього світу. Впроваджується у свідомість розподіл на хороше і погане; все радянське – це добре, все інше – погане і немає права на життя. Останнє потрібно знищити й нав'язати трудящим усього світу свій спосіб життя, коли не добровільно, то примусово.

Про справжнє життя, проблеми, турботи польського населення Наддніпрянської України свідчать архівні документи іншого характеру, вже під грифом „цілком таємно” доповідні записки на адресу ЦК КП(б)У. Це та частина матеріалів зборів, конференцій, яка не увійшла до їх офіційних протоколів, вони якраз і дають правдиву інформацію.

Зокрема інформатори доносили; у селі Лошківці Солобковецького району Кам'янець-Подільської округи польські селяни казали таке: „Добре було б послати на з'їзд ксьондза, він би розповів правду про СРСР”. У Китай-городі ксьондз Бредицький „виступив з відверто контрреволюційною промовою, в якій порівнював СРСР з деревом, яке в'яне”. Він пропонував послати до Варшави своїх делегатів, щоб вони розповіли правду про життя в СРСР<sup>19</sup>.

Завідуючий Волинського польського бюро окружного партійного комітету С.Марчевський інформував ЦК КП(б)У: „Усе село, за невеликим винятком, завзяті куркулі, посібники ксьондза. ... Кооперація перебуває під ідейним керівництвом куркулів, продавець кооперації – куркуль, хата-читальня у руках куркулів”. Польські селяни висловлювалися такими словами: „Ось прислали уповноваженого, а хіба він наш, чуєш, як співає по комуністичному, до Варшави наших не пошлють, а лише своїх”. В одному з сіл уповноваженому поставили запитання і він це кваліфікував, як прояв антирадянських настроїв: „Ви кажете, що ми так ростимо, а у Польщі криза, тоді чому ж у нас кожен рік життя погіршується, нема підборів, нема мануфактури, нема навіть цвяхів, а у Польщі все це є ї дешево”. Далі у донесенні він підкреслює: „Відверто контрреволюційні виступи я зустрів у селі Грем'ячому Корвинської сільради. Молодий середнячок Ц.Галицький говорив на зборах: „Газети все брешуть, весь час пишуть про досягнення, але де вони? Набридло читати про п'ятеричку, господарство наше не розвивається, партія і

---

---

уряд розпалюють чвари не селі, вони дешеві речі віддають біднякам, які пиячать й програють їх у карти". У селі Коротище Володарського району запитували: „Чиє у Польщі хлібозаготівля, чи є там бойкот селян”<sup>20</sup>.

Інший дописувач з Коростенщині зафіксував такі слова польського селянина про своє життя: „Ми дамо делегатам гроші, щоб вони поїхали до Варшави і повідомили, як нас тут пригнічують”. Висновки цього уповноваженого за проведення зборів по підготовці до участі у з’їзді були красномовними: „Людський матеріал з числа польських комуністів технічно зробив багато, але він ідеологічно дуже слабкий”<sup>21</sup>.

Критичне ставлення до соціалістичних реалій робітників польського походження збігалось з оцінками селян. Так у доповідній записці громадського комітету по підготовці з’їзду Миколаївщини містилася інформація про те, що деякі робітники закликали не їздити на варшавський з’їзд, не ходити на збори, бо все одно будуть обрані ті, кого захочуть комуністи та заявляли: „нам забитим неписьменним, нема чого робити у товаристві цивілізованих поляків інших країн”<sup>22</sup>.

Антипольська пропагандистська кампанія, яка була розгорнута по всій Радянській Україні, призвела до того, що Варшавський організаційний комітет відмовив в участі представникам польського населення СРСР. Об’єднана делегація поляків СРСР висловила протест у спеціальному зверненні „До всіх польських робітників і селян СРСР й усіх країн”. „Організатори з’їзду викрили задум польського фашизму, запропонували єдність куркулю, колишньому поміщику, колишньому жандарму, духовному розбещенцю ксьондзу”. Замість демонстрації „національної єдності”, яке насправді стало „жалюгідним банкрутством польського фашизму”, поляки СРСР активізують участь у соціалістичному будівництві, розгорнуть соціалістичне змагання, „посилять свою пильність до підступності класового ворога, дадуть рішучу відсіч спробам зірвати нашу велику справу. У цій боротьбі поляки ще більше згуртуються навколо вождя трудящих мас СРСР – ВКП(б), побудують нове соціалістичне суспільство” – говорилося у зверненні. Завершувалося воно у традиційному дусі радянських воєнних гасел: „Геть польський фашизм, який готує війну проти Радянського Союзу”, „Хай живе СРСР – батьківщина трудящих усього світу”, „Хай живуть робітники і селяни Польщі, Західної України і Західної Білорусі”, „Хай живе переможне соціалістичне будівництво в СРСР”, „ Хай живе світова революція”<sup>23</sup>.

Складовою частиною втілення соціалістичного способу життя була політика радянської влади у формуванні нової культури. Це був ще один специфічний штучний експеримент радянської повсякденного життя.

„Радянська влада ставилася до культури прагматично. Культура цікавила компартійно-радянських керівників передусім як важіль зміцнення політичної влади. Вона розглядалася як підґрунтя ідеології, атому набула вкрай політизованих форм. Влада нігілістично ставилася до культурних надбань попередніх поколінь. Холоднокрівно руйнувалися старовинні будівлі, які нібито заважали реконструкції міст, за валюту на зарубіжних ринках продавалися націоналізована культурна спадщина, провадилася боротьба з митцями, які прагнули зберегти національні традиції” – пише видатний український історик Станіслав Кульчицький в одній зі своїх монографій присвяченій історії України в міжвоєнні роки<sup>24</sup>. Щодо польського населення УСРР то це спроби створити польську пролетарську культуру на засадах цінностей класової пролетарської боротьби за володіння світом. Причому, існування нової пролетарської польської культури передбачалося в повній ізоляції від культурних процесів, як у світі, так і в Польщі, без зв'язків з історичним корінням польського народу.

Розроблена програма створення польської пролетарської культури містила у собі розширення мережі радянських польсько мовних шкіл, вищих та середніх учбових закладів з метою підготовки національних комуністичних кадрів, у даному випадку польських, пролетарських та сільських клубів, радянських бібліотек, хат-читалень при них, видавництво літератури та преси комуністичного спрямування. Розроблявся проект проведення реформи самої польської мови, тобто передбачалося функціонування штучно вигаданої мови.

Важливу роль у формуванні нової соціалістичної людини відводилося радянській школі. Польська радянська школа, як і радянська в цілому, мала за мету виховати „нову людину”, людину – боротьбиста за світле комуністичне майбутнє всього людства, непримиренного ворога буржуазії та буржуазної інтелігенції, людини, яка втратила навичку самостійно, критично думати і оцінювати реальність, але набула звичку сліпо виконувати директиви вождів комуністичної партії.

Для молоді створювалися нові легенди і міфи, писалися нові пісні з більшовицьким ідеологічним змістом й яскравими відозвами-закликами до боротьби з ворогом. Красномовно кажуть самі за себе слова співанки піонерів організації Довбишанського порцелянового заводу:

„Ленін, Ленін – наш папаша,  
РКП – наша мамаша,  
Гей, і вот і більше нічого.  
Ми пойдьом к буржуям в гості,  
Поламаєм ребра-кості.  
Гей, і вот і більше нічого.

Ми побйом буржуям рож”.<sup>25</sup>

Таким чином 20-ті роки для польського населення УСРР, як і інших націй стали періодом переходу до нового радянського способу життя, відходом від національних традицій, звичок.

<sup>1</sup> ЦДАВО України.- Ф.413, Оп.1. - Спр.6. - Арк.30; Спр.10. - Арк.88.

<sup>2</sup> ГАРФ.- Ф.3316. - Оп.20. - Д.153. - Стр.70,71.

<sup>3</sup> ЦДАВО України.- Ф. 413. - Оп.1.-Спр.209. - Арк.1-70.

<sup>4</sup> Відділ рукописних фондів Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського.—Ф. 7. – оп.1. - Од.зб.6. - Арк.1- 18.

<sup>5</sup> ЦДАВО України. - Ф.27. - Оп.10. - Спр. 858. - Арк.17.

<sup>6</sup> Якубова Л. Етнічні меншини УСРР у 20-і – першій половині 30-х років ХХ ст.: історіографія та джерела дослідження, - Київ,2006. – 170 с.

<sup>7</sup> ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1542. – Арк..1.

<sup>8</sup> Там само

<sup>9</sup> ЦДАВО України. - Ф.413. - Оп.1. - Спр. 99. - Арк.33-34.

<sup>10</sup> ЦДАВО України. - Ф.413. - Оп.1. - Спр. 99. - Арк.33-39.

<sup>11</sup> Там само.

<sup>12</sup> ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.16. – Спр.2. – Арк..124-133.

<sup>13</sup> Archiwum Akt Nowych ( далі ААН). – МЗС. – Sygn.525. – S.9.

<sup>14</sup> ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.2935. – Арк.45.

<sup>15</sup> Sierp. – 6 czerwca. – 1929; ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.2935. – Арк..3.

<sup>16</sup> ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.2935. – Арк..3.

<sup>17</sup> ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.2935. – Арк..3,5,7,13

<sup>18</sup> ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.2935. – Арк..9-10.

<sup>19</sup> ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.2935. – Арк..8.

<sup>20</sup> ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.2935. – Арк..11-14.

<sup>21</sup> ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.2935. – Арк.16.

<sup>22</sup> Там само. – Арк..10

<sup>23</sup> Газ.Правда. – 1929. – 19 июля.

<sup>24</sup> Куличичський С.В. Україна крізь віки. Україна між двома війнами (1921-1939 рр.). – Т.11. – Київ,1999. – С.101-102.

<sup>25</sup> Науковий архів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Рильського НАНУ. – Ф.6. – Од.зб.41. – Арк.120.